

*Ахмач Ганна Михайлівна,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного процесу,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Європейський суд з прав людини зазначив, що повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, а не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію, а сама можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки із цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру (рішення від 3.04.2008 у справі «Пономарьов проти України», п. 40).

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є окремою стадією цивільного процесу, яка призначена сприяти виконанню завдань цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Предметом перегляду за нововиявленими або виключними обставинами є рішення, постанови або ухвали суду, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили.

Як й надзорна інстанція, що існувала раніше у цивільному судочинстві, інстанція перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами за чинним законодавством є останньою з

перевірки судових рішень, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили. Тому Кац С. Ю. визначав надзорну інстанцію як неординарну та виключну, що гарантує захист цивільних прав та виправлення можливих судових помилок [1, с.136].

У зв'язку з реформуванням цивільного процесуального законодавства Законом України від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» (далі – Закон) відбулися нормативні зміни також у стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Так, змінилася сама стадія цивільного процесу. За редакцією Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК) до 03.10.17 р. найменування цієї стадії – «Проведення у зв'язку з нововиявленими обставинами» (глава 4, розділ V ЦПК), за чинним ЦПК – «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами» (глава 3 розділ V). Змінені окремі підстави перегляду як за нововиявленими, так й за виключними підставами (зокрема, за чинним ЦПК судові рішення переглядаються за нововиявленими обставинами з 3-х підстав, а у редакції до 03.10.17 р. таких підстав було 5; окремі підстави перегляду за нововиявленими обставинами у чинному ЦПК зазначаються як виключні обставини).

Позитивним внеском є доповнення статті 423 частиною 4, у якій надається роз'яснення щодо підстав перегляду за нововиявленими обставинами, а саме – переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи, а також докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Розширення переліку додатків до заяви про перегляді (ч. 3 ст. 426), на нашу думку, також сприяє ефективності процедури судового перегляду.

Викликає певні дискусії та потребує додаткового аналізу положення пункту 1 частини 3 статті 423 Цивільного процесуального Кодексу України, у якому зазначено, що підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, ін-

шого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане. До внесення змін до ЦПК Законом зазначена підстава розглядалася як підстава для перегляду судового рішення за новоявленими обставинами (п. 4, ч. 2, ст. 361).

17.07.2018 р. у Верховній Раді зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення конституційних прав громадян на справедливий суд». На думку авторів, зазначене положення обмежує право громадян на перегляд судового рішення за виключними обставинами. Прогнозом соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту є відновлення конституційних прав громадян на справедливий суд.

У Пояснювальній записці до законопроекту автори справедливо посилаються на рішення Європейського суду з прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколи до неї, які не встановлюють додаткових вимог щодо перегляду такого рішення, а саме щодо перегляду виключно рішень суду які ще не було виконано; підкреслюють, що Кримінальний процесуальний кодекс України теж не містить таких заборон. Рішення Європейського суду з прав людини вимагає від держави *restitutio in integrum* (повнення первісного стану, що існував у спорі до порушення Конвенції). Запропоновано такий саме підхід застосовувати і до рішень Конституційного Суду України, якими встановлена неконституційність положень законів України, оскільки йдеться про ті самі права і свободи, зокрема, про право громадян на справедливий судовий розгляд, яким не може вважатися судові рішення, що постановлене на підставі неконституційних норм та внести відповідні зміни до ЦПК – у пункті 1 частини 3 статті 423 після слів «при вирішенні справи» слова та знак «, якщо рішення суду ще не виконане» виключити [2].

Слід також звернути увагу стосовно останніх законодавчих позитивних змін – Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» № 460-IX від 15.09.2020 р. змінена редакція абзацу восьмого частини третьої ст. 426 ЦПК –

судовий збір не сплачується за подання і розгляд заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами, незалежно від підстави (у попередньої редакції такої привілей застосовувався тільки при перегляді з однієї підстави – встановленої п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом). Зазначена новелізація цивільного процесуального законодавства, безумовно, сприяє реалізації права на судовий захист, зменшує обтяження економічними перешкодами при зверненні до суду в останній інстанції перегляду судових рішень.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок щодо оптимізації законодавчого врегулювання процедури перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами, підпорядкування цивільного процесу завданню ефективного захисту прав та інтересів особи, яка звертається до суду. Однак, поряд з позитивними змінами у цивільному процесуальному законодавстві, окремі нові положення обмежують конституційні права на судовий захист й тому потребують вдосконалення.

Література

1. Кац С. Ю. Судебный надзор в гражданском производстве / С. Ю. Кац. – М. : Юридическая литература, 1980. – С. 136.
2. Проект Закону від 17.07.2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення конституційних прав громадян на справедливий суд»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4.